

De twee werelden van Saul van

Het hoogste woord

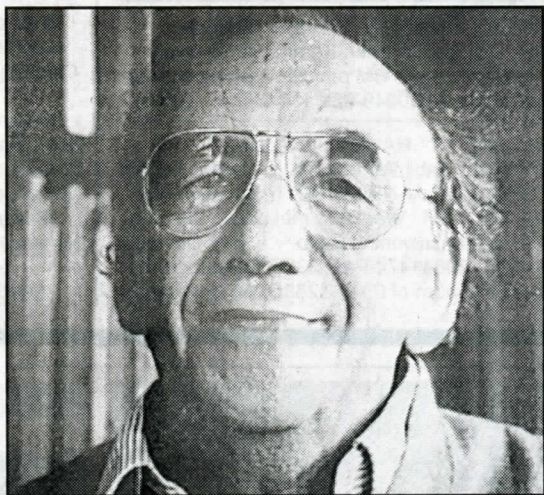
Deze tweewekelijkse serie geeft een overzicht van de belangrijkste schrijvers en dichters van deze eeuw uit Groningen en Drenthe. Dit is het negentiende deel, gewijd aan Saul van Messel.

■ Als historicus en zionist heeft Jaap Meijer zich zijn hele leven bezighouden met de geschiedenis van het joodse volk en was hij vaak omstreden. Als de dichter Saul van Messel liet hij zich van zijn meer sobere kant zien, waarmee hij vooral zijn jeugd in Winschoten in kaart probeerde te brengen.

Door **Jacob Moerman**

Lang heeft Jaap Meijer niet in Winschoten gewoond. Hij werd er geboren in 1912, maar volgde tussen 1926 en 1938 een opleiding Hebreuws aan de rabbijnenafdeling van het Nederlands Israëlitisch Seminarium in Amsterdam. Vanaf 1932 studeerde hij daarnaast geschiedenis aan de universiteit van Amsterdam. In 1941 promoveerde hij met de dissertatie getiteld *Isaac da Costa's weg naar het Christendom*. Tijdens de oorlog is hij een tijd leraar geschiedenis geweest aan het Joods Lyceum in Amsterdam, waar hij les gaf aan onder anderen Anne Frank. Gedurende de tweede helft van de Tweede Wereldoorlog verbleef hij in verschillende concentratiekampen. Na de oorlog werd hij leraar geschiedenis in Heemstede.

Jaap Meijer heeft zeer veel studies op het gebied van de joodse cultuurgeschiedenis en literatuur gepubliceerd; tijdens zijn zeventigste verjaardag werd hem een feestbundel aangeboden waarin een bibliografie van zijn werk is opgenomen. En die telde op dat moment maar liefst 262 titels. Zo verscheen in 1959 een biografie onder de titel *Zeventiger onder de Tachtigers*, over de eveneens uit Winschoten afkomstige dichter W.A. Paap (1856-1923). En ook publiceerde hij een lijvige biografie over de joodse dichter Jacob Israël de Haan, die evenals zijn zuster Carolina Lea de Haan (later als schrijfster be-

▲ Van Messel.

Foto: Hans Banus

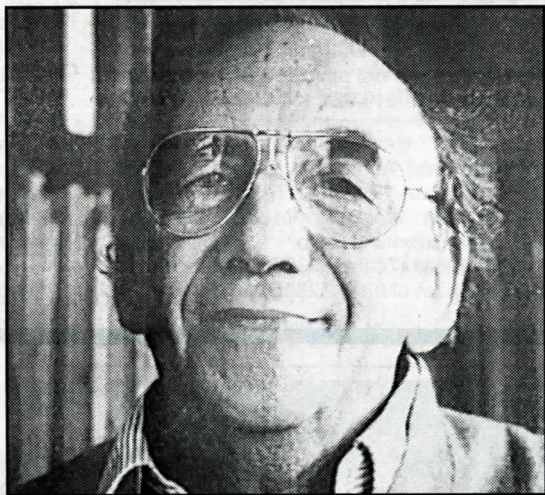
kend geworden onder de naam Carry van Bruggen) in 1881 in Smilde werd geboren. Daarnaast schreef hij een lijvige studie over de dichter Jacques Perk.

De studies van Meijer waren maar al te vaak omstreden, omdat hij soms feiten suggereerde zonder er bewijzen voor aan te kunnen voeren. Zo meende hij dat de overgang van Da Costa naar het christendom was beïnvloed door zijn leermeester Bilderdijk en trok hij de homofilie van De Haan in twijfel. Deze 'feiten' zorgden binnen een beperkte literaire kring van na de oorlog soms voor veel opschudding. Ook later kreeg zijn naam een eigenaardige bijklank, toen steeds bekender werd dat hij de vader was van Ischa Meijer. Zoon Ischa werd vooral in de jaren tachtig en negentig een bekende Nederlander, en het was duidelijk dat hij leed aan de manier waarop hij was grootgebracht. Het is natuurlijk moeilijk te bepalen hoe die opvoeding er precies uit heeft gezien, maar schrijfster Connie Palmen meende de wijsheid in pacht te hebben toen ze in haar boek *I.M.* (over haar relatie met Ischa Meijer) de familie van haar voormalige echtgenoot op een wel zeer lafhartige manier zwart probeerde te maken. Het is overigens opvallend dat niemand in het literaire kikkerlandje Nederland zich druk heeft gemaakt over deze passages, maar dit terzijde.

Pseudoniem

Jaap Meijer wijdde zich pas in de jaren zestig zelf aan de dichtkunst, en deed dat zowel in het Nederlands als het Gronings onder het pseudoniem Saul van Messel. In 1968 en 1969 publiceerde hij de bundels *Bruid, waar blijft je mond* en *Strelen langs de stam*, met daarin vooral zogeheten priapeën: erotische gedichten die zo worden genoemd omdat ze naar de Griekse god Priapus

en van Saul van Messel (1912)

▲ Van Messel.

Foto: Hans Banus

kend geworden onder de naam Carry van Bruggen) in 1881 in Smilde werd geboren. Daarnaast schreef hij een lijvige studie over de dichter Jacques Perk.

De studies van Meijer waren maar al te vaak omstreden, omdat hij soms feiten suggereerde zonder er bewijzen voor aan te kunnen voeren. Zo werd er bij de overgang van Da Costa naar het christendom was beïnvloed door zijn leermeester Bilderdijk en trok hij de homofilie van De Haan in twijfel. Deze 'feiten' zorgden binnen een beperkte literaire kring van na de oorlog soms voor veel opschudding. Ook later kreeg zijn naam een eigenaardige bijklank, toen steeds bekender werd dat hij de vader was van Ischa Meijer. Zoon Ischa werd vooral in de jaren tachtig en negentig een bekende Nederlander, en het was duidelijk dat hij leed aan de manier waarop hij was grootgebracht. Het is natuurlijk moeilijk te bepalen hoe die opvoeding er precies uit heeft gezien, maar schrijfster Connie Palmen meende de wijsheid in pacht te hebben toen ze in haar boek *I.M.* (over haar relatie met Ischa Meijer) de familie van haar voormalige echtgenoot op een wel zeer lafhartige manier zwart probeerde te maken. Het is overigens opvallend dat niemand in het literaire kikkerlandje Nederland zich druk heeft gemaakt over deze passages, maar dit terzijde.

Pseudoniem

Jaap Meijer wijdde zich pas in de jaren zestig zelf aan de dichtkunst, en deed dat zowel in het Nederlands als het Gronings onder het pseudoniem Saul van Messel. In 1968 en 1969 publiceerde hij de bundels *Bruid, waar blijft je mond* en *Strelen langs de stam*, met daarin vooral zogeheten priapeën: erotische gedichten die zo worden genoemd omdat ze naar de Griekse god Priapus

verwijzen. Daarnaast verwerkte hij in die jaren veel bijbelse motieven in zijn werk. Daarna schreef hij voornamelijk gedichten over zijn jeugd in Winschoten en de gruwelen van de Tweede Wereldoorlog. Over het gevoel van zijn jonge jaren schreef hij onder meer in de bundel *Vrouger of loater* uit 1969 de volgende regels: *As wie ons aign doagn/van de kelender scheurn/wos ik als kind al/dat wie hier nait heurn*. En zijn herinneringen aan kamp Westerbork verwoordde hij in de bundels *Drenthe, een bundel joodse poëzie* uit 1982 (waarvoor hij een jaar later de literaire prijs van de stichting 't Grunneger Bouk kreeg) en *Vaderland in den vreemde* uit 1983. Het colofon van de laatste bundel meldt het volgende: 'Het is een literaire bijdrage tot de cultuurgeschiedenis der omgekomen joden uit onze noordelijke provincie.' De bundel begint met het volgende gedicht:

land van belofte

*hier ben ik aangespoeld
met een verroest sextant
termunterzijl
zowaar mijn rechterhand*

*die aan de wadden
niet meer zeker weet
jeruzalem
wat ooit mijn linker deed*

Uit het gedicht is de spanning tussen twee culturen terug te vinden, een thema dat hij niet alleen in zijn poëzie tot uitdrukking bracht, maar vooral daarbuiten. In zijn geschriften ontzenuwde hij tal van mythen over het jodendom en het antisemitisme. Hij geloofde in de eeuwenoude joodse erfenis, en was in 1982 onderteekenaar van een advertentie in de *Jeruzalem Post*, waarmee hij zich achter de 'Vrede Nu Beweging' had gesteld. In ongeveer hetzelfde jaar moet hij het gedicht *wikwief* hebben geschreven, opgenomen in de bundel *vaderland in den vreemde*, waarin hij, gespeend van iedere vorm van sentimentaliteit of weemoed, zijn sobere emoties legde in de regels over de joodse gemeenschap van Winschoten. Voor de oorlog bestond die uit het relatief grote aantal van zo'n duizend joden, na de oorlog keerden er maar een paar terug.

*wat is er van dit duizendtal gebleven
gezwegen van hun rest in het bargoens
tot in den treure her en der beschreven
en volgens ons instinct niet zelden loens*

*de nostalgie loopt er als gesmeerd
in zulk een stadje waar geen jood is weergekeerd
onmisbaar aangevoeld - wij - voor 't geheel
ook waar men vroeger dacht: zij waren wel wat
veel.*

Over twee weken: Kees Stip.

99 x 3 - 10 - 99